

Rod i seksualnost u drevnim i suvremenim sumero-babilonskim magijskim diskursima

Avramović, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:501027>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci,
Odsjek za kulturalne studije

ZAVRŠNI RAD: ROD I SEKSUALNOST U DREVNIM I SUVREMENIM
SUMERO-BABILONSKIM MAGIJSKIM DISKURSIMA

Student: Ana Avramović, 3.god.kulturologije

Mentor: dr.sc. Benedikt Perak

Rujan, 2015

Sadržaj

Sažetak.....	3
Uvod	4
Rođenje Autora	6
Rat u jeziku.....	11
Od rodno ne-binarnog ka binarnom shvaćanju svijeta.....	11
Kasu i rehu-magijski glagoli i seksualnost muškaraca i žena u duhovnom diskursu	12
Nastanak ljudi, reprodukcija i tricksteri.....	17
Enuma Eliš.....	18
Mezopotamska magija	22
Primjer Maqlu teksta:	23
Utjecaj na kasniju duhovnost Bliskog Istoka	24
Suvremene inačice.....	27
Rituali.....	29
Sinkretički kultovi	30
Ideologije	33
Zaključak	36
Popis referenci:	38
Popis literature.....	45
Popis priloga.....	48

Sažetak

Poststrukturalistička intelektualna misao orijentirana je ka dekonstrukciji društvene stvarnosti u čemu značajnu ulogu igra ideologija, te način na koji se ostvaruje kroz latentne mehanizme, naročito jezik. Način govora o nečemu, odnosno, diskurs je okarakteriziran kao bojno polje odnosa moći. Binarnost koncepata i samog jezika prepoznate su kao jedan od ključnih okvira reprodukcije nejednakosti. Jedan od primjera rodno ne-binarnog jezika je sumerski, što ga čini odličnom polaznom točkom u izučavanju formiranja Drugosti u odnosu na rod. Etimološke i mitološke analize ukazale su na postepenu promjenu diskursa i opojmljivanja koncepata vezanih uz moć i magiju, naročito u odnosu na kategoriju roda, koji ne postoji kao gramatička kategorija u sumerskom jeziku. Pojmovi vezani uz ženske i muške genitalije kao i sama seksualnost nalaze se u korijenima sumero-akadskih glagola koji se povezuju s prakticiranjem magije, *rehu* i *kasu*. Uloga vulve boginje Inanne koja se dugo smatrala apotropejskim sredstvom i zaštitom od zla, već u Epu o Gilgamešu poprima karakteristike vezane uz smrt i uništenje. Poveznica ženskog principa i stvaralaštva u potpunosti nestaje iz službene mitologije u Epu o postanku koji postavlja Marduka kao vrhovnog boga, a samo stvaranje se počinje poistovjećivati s inženjeringom, za razliku od ranijih metafora vezanih uz rađanje, koje koristi i vrhovna svećenica En-hedu-Ana u svojim himnama kada govori o intelektualno-stvaralačkom procesu. Jačanje ratničke klase i postepeno prevladavanje susjednih kultura, kao i političke promjene u organizaciji vlasti, dovode do polagane demonizacije pojmova vezanih uz žensku moć, kao i do establiranja snažne kategorije koncepta neprijatelja, naročito vidljive u jačanju vjerovanja u crnu magiju, te povećanju broja demona. Suvremeni pokreti i oživljene verzije drevnih religija pokušavaju ideološki kolonizirati prošlost, naglašavajući njene različite fragmente, no i prenoseći vlastite političke agende. Tako ponovno *osvajanje Sumera* postaje poprište rasizma, teorija zavjere, judeo-kršćanske demonologije, modernih tajnih društava, feminizma i brojnih drugih pokušaja mijenjanja ili legitimizacije identiteta čovjeka 21. stoljeća.

Ključne riječi: Sumerani, magija, seks, *kasu*, *rehu*, ideologije, moć, rod, binarnost, diskurs, liminalnost, identitet

Uvod

Primarni fokusi ovog rada bit će usmjereni na jezične promjene na mezopotamskom području vezane uz rod, koncept seksualnosti i spola u magijsko/religijskim diskursima, te na suvremene pristupe duhovnosti i shvaćanja ove drevne civilizacije. Cilj mi je istražiti nastanak i razvoj Drugosti žene u jeziku, poveznicu koju seksualnost ima s konceptom magije, te način na koji suvremeno društvo uspostavlja odnos s navedenim konceptima. Sumerski jezik ne poznaje rod koji se određuje prema spolu, a najstarija riječ za čovjeka je neutralna, *lu*, osoba. Ukratko ću pokazati kako susret sa semitskim jezicima uvodi spol u jezik, no njegove prvobitne inkarnacije vrlo su pozitivne i moćne, naročito u riječima koje se odnose na religiju i magiju, poput imenice *nigušria*, magija, termina za tjelesne otvore, *ka*, te glagola *kasu* i *rehu* koji povezuju magijsku moć s muškim i ženskim spolnim karakteristikama. Spol kao osnova seksualnosti važan je mitološki koncept u metaforama stvaranja, no s vremenom se ženski termini počinju počinju povezivati uz negativna značenja, što vodi ka postepenoj demonizaciji koja završava nestankom uloge boginja u stvaranju u epu *Enuma eliš*, te kasnije, monoteizmom kao dominantnom religijskom formom. Metafore koje se spominju odnose se podjednako na književni, slikoviti govor, kao i na ljudsku konceptualizaciju stvarnosti, karakterističnu za kognitivnu lingvistiku.¹

Iako se rad dotiče povijesnih i lingvističkih izvora i podataka, on je ipak prvenstveno kulturološki, te pokušava uspostaviti pletere poveznica između jezičnih izričaja, mitoloških narativa, duhovno-magijskih praksi (što drevnih, što suvremenih), i gibanja odnosa moći unutar društva, kao i strategija za kreiranje tradicije. S obzirom da je sumersko društvo iznimno udaljeno i činjenicama siromašno područje u odnosu na sadašnjost, teško je pronaći drugo područje koje bi savršenije demonstriralo proces bilježenja povijesti kao ideološki i stvaralački radije nego objektivno deskriptivni. Upravo su ovakvi, *tamni vilajeti* historijskog korpusa vrhunsko bojno polje na kojem su vidljivi pokušaji različitih ideoloških tabora da uspostave vlastitu suverenu vladavinu.

Daleko od pokušaja da se ustanovi „prava“ istina o sumerskoj magiji i duhovnosti, ovaj je rad pokušaj ocrtavanja uputa o načinima na koji bi se najzanimljiviji aspekti sumerske duhovnosti i jezika (naročito rodna nebinarnost) mogli integrirati u suvremeno društvo i pomoći suvremenim dekonstrukcijama identiteta.

Rad je podijeljen u nekoliko cjelina. Prva se bavi pojavom koncepta subjektivnosti i osobnog božanstva kao rezultatom susreta sumerske i akademske kulture. Druga predstavlja dijakronijsku jezičnu analizu s naglaskom na mijenjanju konceptata vezanih uz žensku seksualnost i magijsku moć, od pozitivne početne pozicije, pa sve do demonizacije koja kulminira uvođenjem monoteizma. Treća se pak bavi suvremenim inačicama mezopotamske duhovnosti, kao i ideologijama koje prevladavaju u suvremenim diskursima o Sumeranima, uključujući, naravno i teorije zavjere kao vrhunac alijenacije, u oba smisla te riječi - otuđenja današnjih ljudi od začetaka civilizacije i pretvaranja prvih poznatih civiliziranih naroda u izvanzemaljce. Korištena literatura navedena je na kraju, a u pitanju je kombinacija stručnih, znanstvenih tekstova i popularnih, *laičkih* izvora.

Rođenje Autora

Disk s prikazom En-hedu-Ane kako obavlja svoje dužnosti, otkriven 1920., <https://notablewomen.wordpress.com/2012/09/11/enheduanna-first-named-author-in-human-history/>, 23.7.2015

Ukoliko prihvatimo ideju Rolanda Barthesaⁱⁱ o smrti *Autora* u kontekstu suvremene kulture, morali bismo pretpostaviti da je, u nekom trenutku, došlo i do njegovog rođenja. Trenutačne historijske činjenice taj trenutak smještaju u drugo tisućljeće prije nove ere, na područje sumerske civilizacije, kojoj se, između ostaloga, pripisuje i izum pisma.

Sumerani su narod nepoznatog podrijetla čiji se jezik ne može povezati ni s jednom poznatom jezičnom porodicom, što je, vjerojatno, jedan od razloga demonske karizme koju uživaju u očima suvremenih pojedinaca. Dakako, postoje brojne hipoteze o njihovom podrijetlu i jezičnoj srodnosti, no niti jedna nije uistinu potvrđena.

Neke od njih su sljedećeⁱⁱⁱ:

Kartvelijanski jezici (prema Nicholasu Marru)

Munda jezici (I.M.Diakonoff)

Dravidski jezici

Uralo-altajski (C.G.Gostony, A.Zakar, I.Bobula)

Baskijski jezici (A.Sahala)

Nostratički jezici (A. Bomhard)

Sino-tibetanski jezici (J.Braun, K. Bouda)

Proto-indoeuropski (G. Whittaker)

Svaka od ovih hipoteza popraćena je vlastitim setom gramatika koje pokušavaju potvrditi svoja vjerovanja, no, čini se da je do konkretnog odgovora teško doći.

Sumersko društvo, kao kolektivno, najčešće je bilježilo rituale i magijske prakse usmjerene ka općenitoj dobrobiti. Isto tako, čak i malobrojni pismeni članovi društva uglavnom nisu bilježili svoja imena, te su rani radovi anonimni.

U razdoblju akadke prevlasti, odnosno, vladavine kralja Sargona, pojavljuje se prvi imenovani autor u povijesti ljudske književnosti; njegova kći, vrhovna svećenica boga Nanne u gradu Uru, poznata pod svojim inicijatskim imenom, En-hedu-Ana^{iv}. Uglavnom se smatra kako je njezino djelovanje, zajedno sa Sargonovim, bilo prožeto političkim strategijama, usmjerenima ka uspješnijoj integraciji dvaju naroda. Njezine himne upućuju na određene društvene promjene u odnosu na ranije periode. Najuočljivija je, ta što je autorica samu sebe imenovala unutar vlastitog rada, formirajući time drevni oblik pjesničkog jastva. Prema Jacobsenu^v, tokom drugog milenija mezopotamske kulture javlja se koncept takozvanog osobnog boga, odnosno, odnos između kolektiva i bogova pretvara se u odnos specifičnog božanstva i pojedinca.

Otpribliže u ovom periodu, možda zbog naglašavanja veće važnosti individualnog, uz riječ *lu*, osoba, javljaju se označavanja ljudi uz pomoć genitalija. *Nu*^{vi}, riječ koja označava negaciju (i još mnogo toga s obzirom da su sumerske riječi polivalentne), počinje se pojavljivati kao oznaka muških genitalija i potomstva.

(Ženske genitalije počinju se označavati s *mug.*) Ipak, *nu* se pojavljuje i u nekim imenicama koje se odnose na žene, kao *nugig*^{vii}, svećenica, stoga je teško reći koliko su ove promjene utjecale na svakodnevnu uporabu.

Iako je bila svećenica boga Nanne, En-Hedu-Anina osobna boginja jest Inanna, čiji glas dominira njezinim himnama. U određenim pjesmama boginja govori za sebe, a u nekima se njezin glas stapa sa svećenicom, koja se poistovjećuje s njom, traži njezinu pomoć, uspostavlja paletu osobnih osjećaja između sebe i boginje, te opisuje vlastito iskustvo svetog, no i procese stvaranja svojih himni^{viii}.

En-Hedu-Ana ujedinjuje sumerski koncept Inanne, boginje plodnosti s ratnički obojenom akadskom Ištar, stvarajući mitološko jedinstvo i oblikujući hegemoniju između sumerske i akadске tradicije.^{ix}

Prilikom opisa boginje, upotrijebljene su destruktivne literarne metafore, karakteristične za treći milenij^x:

Ebihu ću donijeti rat, potaknuti bitku,

Isukati strijele iz svojeg tobolca,

Osloboditi stijene iz svoje uprte u dugom pozdravu,

Nabiti Ebih na svoj mač.^{xi}

Čini se da je svećenica također pokušavala predstaviti Inannu kao vrhovnicu panteona, naglašavajući njenu superiornost ostalim bogovima, pa čak i samom Anu, obdarivši je posjedovanjem veće količine *me* u odnosu na ostala božanstva.

Koncept *me*, iako nije posve razjašnjen, predstavljao je neku vrstu apstraktne, unutarnje energije po kojoj je svakome biću omogućeno obavljanje svoje kozmičke funkcije. Himna *Nin-me-sara*, Gospodarica sviju *me*, opisuje Inannu kao silu koja posjeduje najveću količinu ove mistične moći.

*Kraljica junačkih djela,
Koja sebi prikuplja me zemlje i nebesa,
Takmac je velikom Anu.^{xii}*

Iako Jacobsen naglašava metaforu boga kao roditelja u religijama Bliskog Istoka, En-Hedu-Ana se na takvu metaforu oslanja samo jednom^{xiii}. Krajem ove himne, svećenica se u potpunosti ujedinjuje s boginjom, te nije jasna granica između njih.

Iz En-Hedu-Anine poezije također doznajemo i neke osobne podatke vezane uz njezin život. Novi kralj, Lugalane ju progona iz grada, zamijenjujući ju drugom svećenicom, svojom šurjakinjom kojoj nudi seksualne usluge, što En-Hedu-Ana opisuje kao svetogrđe-uzurpatorski kralj se, naime, usudio smatrati jednakim visokoj svećenici.^{xiv}

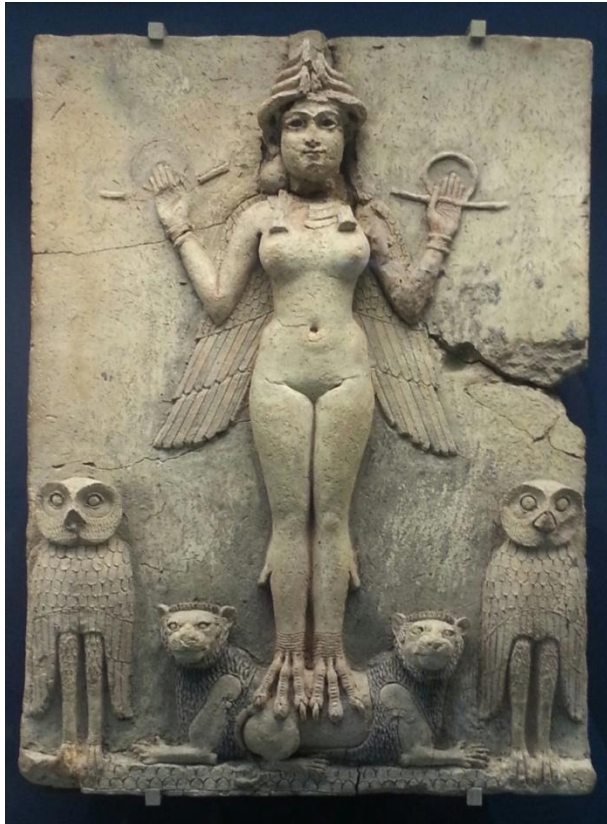
Ovdje dolazimo u direktan sukob s brojnim modernijim teorijama koje upućuju na sudjelovanje kralja i visoke svećenice u ritualu seksualne magije. Jesu li njihove ceremonije uistinu uključivale ovakav oblik aktivnosti ili je seksualno magijski ritual između kralja i svećenice bio simbolička, a ne doslovna unija zemaljske vlasti i bogova?

Romantičarska imaginacija, kao i okultizam 20. stoljeća uglavnom su podržavali ovakvo tumačenje, no, također i neki stručniji izvori.^{xv} Ipak, svjedočanstvo same svećenice En-Hedu-Ane upućuje na njezin otpor prema takvoj ideji, iz čega možemo zaključiti da, ukoliko je takva praksa postojala, ona je morala biti znatno starija ili mlađa od perioda u kojem je živjela ova svećenica.

Nešto kasnije, tokom neo-sumerskog perioda javlja se i standardizirana, literarna individualna molitva osobnom božanstvu, koja se sastoji od četiri dijela: žalbe, molbe, protesta i pokušaja uvjeravanja.^{xvi}

Važnost osobnog odnosa s božanskim smatra se semitskim utjecajem, no, s obzirom da je sumerska kultura bila pretežno oralna, nemoguće je znati je li ideja bila prisutna i ranije. Možemo samo zaključiti da, ukoliko jest, nije bila dio dominantne ideologije, te nije prisutna u zapisanom materijalu.

Govoreći o samom procesu pisanja, En-Hedu-Ana opisuje osobni ritual stvaranja, a koncepti koje koristi su stapanje s boginjom/opsjednuće, te rađanje himne^{xvii}. Iz navedenog možemo vidjeti kako se metafore seksualne unije, magije, rađanja i prenošenja kroz portale različitih stvarnosti primjenjuju na pisanje, odnosno, umjetničko/ritualno stvaralaštvo. Uloga liminalnih područja, pragova i promijenjenih stanja svijesti iznimno je značajan koncept mezopotamskih kultura, kao što je i, vidjet ćemo, iznimno duhovno moćan.

Jedan od najpoznatijih prikaza Inanne(Ištar),
<http://owlandcrow.saladd.com/2014/04/09/inanna-goddess-of-love-and-sacred-sexuality/>, 23.07.2015

Rat u jeziku

Od rodno ne-binarnog ka binarnom shvaćanju svijeta

Analiziranje sumerske kulture kao mjesta nastanka, ali i utjelovljenja same Drugosti, započinje već s nazivljem Sumer. Naime, u pitanju je akadaska, odnosno, semitska riječ *Shumeru*.^{xviii} Sami Sumerani sebe su nazivali Crnim glavama, a svoj teritorij označavali su terminom Ki-en-gi.

Polivalentnost jezika upućuje na brojne moguće varijante prijevoda, od kojih suvremeni tumačitelji rado koriste Zemlja gospodara.^{xix} Ipak, riječ *en*^{xx}, koja se ponekad prevodi kao osoba koja drži autoritet, također znači i vrhovni svećenik/ica, jednu od verzija kopule glagola biti, bog/inja, te inkantacija, čini. Dakle, osim Zemlje gospodara, moguće je da su Sumerani svoj teritorij nazivali Zemljom bogova, svećenstva ili magije. Ukoliko se uzme u obzir važnost religije u kolektivnom sumerskom mentalitetu, mogli bismo pretpostaviti da je ovo potonje tumačenje možda čak ispravnije. Drugi poznati naziv je mnogo shvatljiviji-Ki-Ga-Gir, zemlja crnih glava.

Zanimljiva karakteristika sumerskog jezika je izostanak određenih binarnosti na kojima počivaju temelji većine kultura i tradicija suvremenog čovječanstva. Prvenstveno, govorimo o određenju gramatičkog roda prema spolu^{xxi}. Sumerski jezik poznaje gramatičku podjelu na osobe(u ovu kategoriju spadaju i bogovi, te kipovi/figurice), te ne-osobe (biljke, životinje, predmeti i grupne imenice), no čak i sama riječ za ženu, kao posebnu ljudsku kategoriju, dolazi kao posuđenica iz semitskih jezika- *munus*.^{xxii} Sumerski termin za osobu, mušku i žensku, jest *lu*, što se tek kasnije poistovjećuje s muškarcem, pretvarajući muški rod u neutralni.

Titule koje se, u prijevodu, uglavnom povezuju s muškim ulogama, poput *dim-gal*, starješine, majstora/meštra, vođe, podjednako se koriste i uz ženska imena-tako je boginja Gunura „vođa zemlje“, a Ištar je „poglavar Babilona“^{xxiii}

Proučavanje sumerskog pisma često dovodi do pomalo zbunjujuće podjele na takozvani ženski i muški jezik. Ono što se uglavnom prevodi kao *jezik žena* ili *ženski dijalekt*, *eme-sal*^{xxiv}, u suštini je stilizirani, ritualni govor- prevodi se i kao visoki/lijepi jezik, za razliku od niskog (svakodnevnog), *eme-gi*, a termin *sal*, osim piktogramskog znaka za ženu, predstavlja i brojne druge stvari. Primjerice, riječ *emeš*, svećenik, tvori se uz pomoć znaka *sal* (|SAL+LAGAR|)^{xxv}

Ukratko, *eme-sal* je jezik kojim su pisani ceremonijalni, ritualni i magijski tekstovi, jezik svećenstva, a naziv *ženski* ustalio se nakon što je primijećeno da ovu varijantu jezika koriste ženska božanstva u direktnom govoru.^{xxvi}

Kasu i rehu-magijski glagoli i seksualnost muškaraca i žena u duhovnom diskursu

Autorica Julia Assante bavila se seksualnom ikonografijom, odnosno, erotskim prikazima iz rano-babilonskog perioda, te njihovom poveznicom s magijom, pretežno apotropejskog karaktera, što nam može barem djelomice osvjetliti neolitske umjetničke prikaze koje bismo, unutar današnjeg konteksta, svrstali u pornografiju.^{xxvii} Seks igra značajnu ulogu u mezopotamskoj duhovnosti, a samo se tijelo u uzbuđenom stanju smatra nadnaravno potentnim.^{xxviii} Tomu je tako zato što se seksualno uzbuđeno ljudsko tijelo povezuje uz liminalne prostore čije magijsko značenje nadilazi mezopotamsko područje i može se pronaći u brojnim kulturama širom svijeta.

Termin koji označava tjelesni otvor, sumerski *ka* i akadski *babu*, ujedno znači i vrata, odnosno, prag koji predstavlja portal između svjetova.^{xxix} Vulva, naročito ona koja pripada boginji Inanni, povezuje se uz bijelu magiju, te također predstavlja granicu između svjetova.

Različiti prikazi Inanne usred seksualnog odnosa, postavljeni su na strateška, liminalna mjesta unutar različitih prostora ne bi li spriječili ulazak i djelovanje zlih sila.

Boginja je ponekad prikazana u odnosu sa svojim suprugom Dummuzijem, gdje su oboje iste veličine, te u poziciji licem u lice, ili koristeći smrtnog muškarca koji je znatno manja figura od nje i uglavnom smješten u pozadini.

(Mezopotamski umjetnički prikazi nisu realistični, već su dimenzije u skladu sa statusom prikazane osobe. Sumerska riječ za kralja, *lu-gal*^{xxx}, u doslovnom prijevodu, znači *velika osoba*.)

Iako je boginjina seksualnost smatrana pozitivnom, već u Epu o Gilgamešu nazire se početak demonizacije iste. Za razliku od Inanninog portala između svjetova i moći sprečavanja djelovanja zla, Ištarina se vulva opisuje kao donositeljica smrti i kastracije, te, općenito, propasti civilizacije.^{xxxii} Isto tako, seksualni se odnos predočava kao gubljenje slobode i prihvaćanje društvenog poretka. Enkidu gubi svoju divljinu i slobodu, te biva društveno ukroćen nakon spolnog odnosa sa svećenicom.

Ideologija Epa o Gilgamešu, koji je nastao u neo-sumerskom periodu, već je polagano usmjerena ka usponu ratničke klase kao dominantne, te je odnos prema svećenicama daleko negativniji.

Ipak, Gilgameš na koncu biva kažnjen zbog uvrede koju je nanio Ištar, te priča ne završava u njegovu korist. Iako moćan ratnik, njegovo djelovanje još uvijek biva ograničeno bogovima i magijom.

Korijen *ka* nalazi se i u sumero-akadskom terminu *kasu*, što, kao imenica označava pehar, a kao glagol znači paralizirati magijom ili obuhvatiti vaginalnim usnama.^{xxxiii} Korištenje magije od strane zlih duhova također se jezično opisuje kao izabiranje partnera, odnosno, vjenčavanje (*haru*) .

Seksualne metafore prisutne su i u pučkim pjesmama koje su služile kao magijske formule, te nam mogu pružiti dobar primjer za ulogu seksa (i magijske moći) unutar sumerskog svjetonazora. Slijedi dio jedne takve pjesme:

*Udarila sam te u glavu, pomutila ti razum,
podredila tvoju volju mojoj volji,
tvoju odluku mojoj odluci,
držim te čvrsto kako Ištar drži Dummuzija,
kao što pivo drži onog koji ga pije,*

vezala sam te svojim dlakavim usnama, (glagol kasu, vezati usnama ili paralizirati magijom)

*svojom vulvom punom tečnosti,
ustima punim sline,
niti jedna žena ti neće prići!...*^{xxxiii}

U starobabilonskim inkantacijama, seks i alkohol se magijski vezuju uz metaforu napadaja, odnosno, vezivanja. Najpotentnija oruđa u ovakvom tipu magije su otvori na ženskom tijelu. Postoji i poveznica s alkoholom, naročito pivom. Sam proces pravljenja piva dio je ovog seksualno magijskog mozaika. Naime, ječam se poistovjećuje s vaginom, dok voda (*a*) u sumerskom jeziku također označava i spermu. Pivo, kao rezultat, predstavlja magijsko piće, no i afrodizijak.

Mezopotamska književnost poznaje i brojne svadbene himne u kojima Inanna opisuje snagu svojeg orgazma. Primjerice: *...poput oslabljene osobe, jedva sam mogla stajati uz njega...*^{xxxiv}

Simboli i igre riječima također predstavljaju važan element ovih himni:

*Kad postave moj žudni krevet za njega,
Nek' ga za me prostru mojim vlažnim vlasima lapis lazulija,
Nek' učine da mi uđe u srce...*^{xxxv}

Lapis lazuli je iznimno značajan i simbolizmom ispunjen materijal. Povezuje se uz ulaze u hram, no i stidne dlake, ponekad i bradu. *Ša*^{xxxvi}, srce, ujedno označava i unutrašnjost, kao i falus.

Assante tvrdi kako, iako u ovom slučaju ne govorimo toliko o magiji koliko o seksualnom odnosu, čak i ovakve pjesme demonstriraju snagu mezopotamskog kulturnog koncepta koji seksualno iskustvo smatra pobuđenim stanjem svijesti koje pogoduje nadnaravnim iskustvima.^{xxxvii}

U magijskim tekstovima ranog babilonskog perioda koje autorica analizira, pojavljuje se i magijska fraza *penetrirati u vlastito tijelo* (povezana s prikazima ženskih tijela koja umjesto partnera koriste falusoidna pomagala), a ovoga puta, korišteni glagol je akadski *rehu*, što znači oploditi, ili, kao imenica, *ruhu*, vještičarenje^{xxxviii}.

Očigledno se magijska potencija može lingvistički povezati i s ženskom i muškom seksualnošću, čije su konotacije, barem u ovom periodu, pozitivne.

Zanimljivo je da se korijenom *ka* poslužio i engleski okultist 20-tog stoljeća, Aleister Crowley, koji je englesku riječ *magic*, pretvorio u *magick*, prvenstveno, ne bi li razlikovao magiju od tada popularnog mađioničarstva. No, također je naveo kako se glas *k* odnosi na ženske genitalije.^{xxxix}

Inanna i Dummuzi, <https://www.pinterest.com/innanja/inana-goddess-of-war-sex/>, 23.07.2015

I same sumerske imenice često su metaforički koncepti, s obzirom da ih se većina tvori slaganjem više riječi u jednu, čime dobivamo zanimljiv materijal za interpretaciju sumerskog pogleda na stvarnost. Što znači, riječi možemo analizirati razlaganjem na manje značenjske čestice. Pritom treba imati u vidu da se neke riječi mijenjaju prema gramatičkim pravilima, naročito vokali koji na određenim pozicijama nestaju, stoga će točniji “skriveni” prijevod riječi dati osoba koja bolje poznaje sumersku gramatiku. Kao primjer ću iskoristiti nekoliko imenica korištenih za magiju^{xl}.

Niĝak

-niĝ, oznaka za ono što nije osoba

-ak, (akadski, *epesu*) činiti, izvoditi, napraviti

Niĝdimdima

-dim- napraviti, stvoriti, truplo, vezati...

-Ostatak može biti puko ponavljanje(dim-dim), što nije neuobičajeno za sumerski jezik, naročito množinu ili naglašavanje^{xli} ili je možda u pitanju riječ dima-figurica.

Niĝušria

Sadrži riječ *uš-* maternica, te je, kao takva, najzanimljivija u okviru teme ovog rada. Također znači i krv, smrt, blokirati, riba, temelj, membrana, otrov, bakreni pehar. Na neki način evocira i život i smrt, a kao glagol *blokirati* može se tematski vezati uz *kasu*, vezivati, napasti.

- *ri*, gramatički izraz koji označava vremensku i prostornu udaljenost, kao, primjerice, u terminu *u-ria^{xlii}- u drevnim vremenima*. Shvaćena na ovaj način, magija bi mogla biti drevna krv, drevni temelj, drevni otrov, no i drevna smrt ili stvaranje. (Druge riječi za maternicu uključuju značenja kao što su *matrica, stvaranje, pojava, struktura, oblik, rano djetinjstvo, membrana, samilost, te neki elementi vezani uz pivo.*)

Posljednja je imenica, *emeĝar*, zanimljivo, direktno povezana uz jezik (*eme*, jezik, zapisuje se znakovima (|KAX(ME.GAR)|) .

Iz gore navedenog, sumersku magiju možemo povezati s konceptima korištenja jezika, života/smrti/seksualnosti ili, jednostavno, akcije, djelovanja.

Nastanak ljudi, reprodukcija i tricksteri

Značaj seksualnosti(reprodukcije) za razvoj ljudskoga roda uočljiv je u varijantama mita o nastanku čovjeka, koji se povezuje uz boga Enkija, te nekoliko boginja, poput Nintu^{xliii}. Ovdje se zbiva par zanimljivih promjena, no idemo redom.

Početni kaos od kojeg nastaje Kozmos opisuje se kao unija slatke vode(muškog Abzu) i slane vode(ženskog Tiamat.) Samo spominjanje Tiamat, protagonistice, odnosno, negativke epa o postanku, Enuma Eliš, već je odmak od sumerskog ka semitskim jezicima, na što nam ukazuje i *at(t)*, kao gramatička oznaka ženskoga roda u semitskim jezicima^{xliv}. Enuma eliš uspostavlja Marduka kao vrhovnog boga koji pobjeđuje Tiamat, predstavlja sve ostale bogove kao njegove podanike, te u potpunosti uklanja ulogu boginja u stvaranju čovjeka.

Seksualno stvaranje zamijenjeno je svojevrsnim intelektualnim inženjeringom, koji je, nekim današnjim ljudima, poput poklonika Davida Ickea, dovoljan dokaz da je čovječanstvo nastalo genetskom manipulacijom izvanzemaljaca. Ipak, možemo vidjeti kako su starije metafore stvaranje-magijsko, intelektualno ili fizičko, povezivale uz seksualni čin, izlučevine ili porod. Uklanjanjem uloge ženskog principa, nastaje ideja drugačijeg tipa stvaranja.

Samo ime Tiamat, osim slane vode, prevodi se i kao Gospa od Života, odnosno, Gospa od Rebra (*ti* znači život i rebro.)^{xlv} Ovdje teritorij, za većinu ljudi judeo-kršćanskog kulturnog kruga, postaje već nešto poznatiji. Gospa koja se povezuje s Drvom života je također i kanaanitska boginja majka, Ašerah, koja je ujedno podrijetlo Astarotha, jednog od demona pakla. Njezino drugo ime je Chawah, Život, čime se lingvistički vezuje uz Jahvu, ali i prvu ženu, Evu.^{xlvi}

Zanimljivo je, što se biblijski dio koji svjedoči o rađanju prve djece Adama i Eve, može prevesti kao začecje uz Jahvinu pomoć ili od samoga Jahve^{xlvi}, što nas ponovno vraća Enkiju.

Naime, muškarci koje su stvorili Enki i Nintu nisu se mogli reproducirati sa stvorenim ženama, te je sam Enki morao oploditi prvu ženu. Uzevši u obzir ovaj mit, čini se kako sam čin začecja uključuje opsjednuće od bogova-ukoliko ne kanaliziraju bogove i boginje koji su odgovorni za njihovo stvaranje, ljudi kao rasa, ne mogu nastaviti svoje postojanje.

Sumerska religija posjeduje brojne ostatke neolitske nevjenčane boginje, odnosno, boginje koja nema muški ekvivalent(Namu, praroditeljica svega, Ninhursag, boginja planine), no, s vremenom se njezin utjecaj umanjuje i zamjenjuje još uvijek vrlo moćnim, no vjenčanim boginjama.^{xlvi}

Naposljetku, otac bog stvara sam- u nekim mitologijama tjelesnost je i dalje uključena (ritualno ubojstvo, sakaćenje, čak i prosipanje tjelesnih tekućina), u nekima posve nestaje-u Bibliji je, primjerice, u pitanju riječ. Ipak, iako je suvremeni um navikao na dualnost tijela i duha, ona nije uvijek prisutna u narativima drevnih civilizacija-primjer je djelo En-Hedu-Ane, koje nimalo problematično povezuje ideju rađanja s pisanjem, dakle, intelektualnim stvaralaštvom.

Enuma Eliš

Enuma Eliš ili Ep o postanku je nastao u svrhu promocije i uspostavljanja božanstva pod imenom Marduk na poziciju vrhovnog boga. Verzija koja je dospjela do nas potječe iz Asurbanipalove knjižnice u Ninivi, te se smatra kako datira iz 7. stoljeća prije nove ere, no sama je opisana mitologija, barem neki od njenih dijelova, starija, te seže do, moguće, Hamurabijevog doba.^{xlvi}

Iako nije posve sigurno kada se točno pojavila ova verzija mita, ono što je značajno za temu ovog rada jest to što on predstavlja standardizaciju kozmogonijskog mita unutar kojeg je koncept ženskog-slana voda Tiamat, odvojen od svojeg muškog ekvivalenta Abzua (nije izvjesno je li ta podjela ranije uopće postojala, s obzirom da je praroditelj svemira boginja Namu, koja predstavlja prvobitni iskonski kaos¹, i među najstarijim je sumerskim božanstvima.)

Prema nekima, ovaj mit označava prelazak na patrijarhalne vrijednosti.^{li} No, iz čega? Iako duhovni prikazi i koncepti neolitskih religija prikazuju ženu kao pozitivni i moćni princip, ne postoje dokazi da je ikoje društvo ikada živjelo u matrijarhatu.

Ipak, očigledno je da se *neka* promjena morala zbiti. Pravi odgovor nikako ne možemo znati, no, pretpostavimo na trenutak, kao autorica bloga koji uključuje ovakvu analizu, da tragači za drevnim matrijarhatom tragaju na krivi način^{lii}.

Različiti antropolozi izučavali su suvremena društva koja se nazivaju matrijarhalnima. No, međutim, to nikako nisu društva u kojima je žena dominantna, a muškarac podređen. I jedni i drugi drže određenu moć i autoritet nad određenim sferama dotičnoga društva. Dakle, moglo bi se reći da je sama definicija moći drugačija-moć u klasičnom patrijarhatu je centrirana, u ovakvom, samozvanom matrijarhatu, raspršena i podijeljena. Isto tako, dok se u prvom tipu društva moć definira kroz status i posjedovanje, te nasilje, u drugom se više vezuje uz unutarnju energiju, duhovnost i mudrost.

Drugim riječima, o matrijarhatu bismo trebali razmišljati kao o kulturi u kojoj je autoritet podijeljen između muškaraca i žena i u kojoj su simbolički prikazi majčinstva i njege značajni za strukturu društva.^{liii}

To nikako ne dokazuje da su neolitska društva funkcionirala po tom principu, no, moguće je da su nekadašnja društva, naročito ona u kojih je simbolizam ženskog pozitivan, jednostavno drugačije definirala moć. S te strane, matrijarhat ne bi bio ekvivalent patrijarhatu, već potpuno drugačiji sustav organizacije odnosa moći, te podjele iste. Moguće je da je, u nekom trenutku u povijesti, došlo do prelaska s partnerski orijentiranog pogleda na društvo i prirodu na eksploatacijski, i to bi moglo biti ono na što se misli pod *prelaskom na patrijarhat*. Politeistički patrijarhalni panteoni, u odnosu na monoteističke, ostavljaju svoju konstruktivističku prirodu izloženom-naime, vrhovni bog često otima moć nekom drugom, a, usprkos uložnim naporima, drugi bogovi, pa čak i smrtnici, ponekad mu pomrse planove. Poruka je vrlo jasna: Niti jedan sustav nije idealan i niti jedan sustav ne postoji oduvijek, tj. nije nepromjenjiv.

Iako mnogi suvremeni ljudi slave neolit kao period slavljenja ženskog, poteškoća u definiranju pogleda na ženu u neolitskim kulturama, upozoravaju Tringham i Conkey^{liv}, jest i činjenica da nismo sigurni jesu li ta društva uopće doživljavala rod kao binarnu kategoriju. Ukoliko se kao primjer uzme sumerski jezik, sasvim je moguće da nisu.

Suvremena metal subkultura obiluje primjerima otpora Enuma Elišu. Švedski bend Therion obrađuje temu epa u svojoj pjesmi „Blood of Kingu“ koja završava nagoviješću razloga za strah:

Kaotične su vode prekrile svaki kutak Zemlje,

Drevni su ih bogovi rasporili kao školjke.

No, u školjkama krv kaosa još uvijek opstaje,

Majka Habur doji svoju djecu.^{lv}

(Habur, Majka ponora, stvoriteljica svega, drugi je naziv za Tiamat.)

Izraelski black metal bend Melechesh ide još korak dalje. U svojoj pjesmi Rebith of the Nemesis, Enuma elish rewritten, oni o Tiamat govore na sljedeći način:

Vrati se s krilima tekuće vatre,

Iz napuštenog prasnemira,

Vladajući područjem mnogo višim,

Ti si stvoritelj-jesi li ti stvoritelj?

Enuma eliš je ponovno napisan,

Sudbina nikad nije bila urezana u kamenu.

Vrati se s arogantnim ponosom,

Zmijolika Nemezis,

Kraljice stvaranja,

Politeističkog svjetla,

Kraljice Univerzuma...^{lvi}

Čini se da su neki aspekti popularne kulture itekako prepoznali dijalektiku ovog epa, te njegov politički značaj. Iako opisana kao demonka, Tiamat se doživljava kao boginja kojoj je počinjena nepravda i kojoj treba vratiti izgublenu poziciju.

Marduk i Tiamat, <http://manyhorizons.com/2014/08/28/christs-uniting-myth-history-processing-hell-stories-historical-facts-jesus-make-sense/>, 23.07.2015

Mezopotamska magija ^{lvii}

Sačuvani materijali koji se tiču sumerske magije uglavnom su religijski rituali ili svojevrсни napuci o poništavanju djelovanja zlih sila. Tek mnogo kasnije ljudi postaju izdvajani kao izvorišta crne magije.

Iako suvremeni sadržaji obiluju referencama na sumersku crnu magiju, ne postoje zapisi o tome kako je ista funkcionirala. Zapisani sadržaji uglavnom se odnose na bijelu, odnosno, zaštitnu i isjeljiteljsku magiju, a počinitelji su prirodne sile ili duhovi ^{lviii}. Kada govorimo o demonima, u sumerskom smislu te riječi, nisu u pitanju sile zla, već duhovi koji nose bolesti, najčešće vršeći volju bogova.

Doduše, u ranijim periodima, prije naglašene važnosti vlasti i autoriteta, demoni funkcioniraju kao duhovi u animističkim tradicijama-kozmos se doživljava kao stihijski, a različiti entiteti mogu zaposjesti čovjeka, što može biti pozitivno ili negativno.

Kada je teologija vlasti postala univerzalno nametnuta vjеровanjima, demoni su se prestali ponašati spontano. Postali su poput žandara bogova, izvodeći egzekuciju njihovih odluka i donoseći zlo i teške kazne onima koji su uvrijedili božji autoritet nekim grijehom, nekom transgresijom njihove volje. ^{lix}

U inkantacijama rano dinastijskog perioda, pojavljuje se tek nekoliko tipova demona, najčešće povezanih uz životinje poput zmija i škorpiona ^{lx}, koji su po ljude opasni stanovnici pustinskih krajolika, te nije iznenađujuće što su posudili oblik demonima. S vremenom, broj spomenutih demona raste da bi u potpunosti kulminirao u babilonskom periodu, gdje se pojavljuju lili demoni (preteča Lilith). Ono što se naročito ističe je pojava standardiziranih priručnika namijenjenih suzbijanju djelovanja ljudske crne magije. Drugim riječima, pojavljuju se crni magičari i magičarke kao neprijatelji-*kašapu* i *kašaptu*.

Najpoznatiji primjerci takvih tekstova nazivaju se Maqlu (izgaranje) kojima se naročito bavio Tzevi Abusch. ^{lxi} Postoje neke polemike oko datiranja ovih tekstova, no uglavnom se smještaju u Srednji asirski period.

Maqlu tekstovi označavaju praktičare crne magije kao ozbiljne neprijatelje, a termin uvriježen za njih postaje *kašap(t)u*. Podrijetlo ovdje korištene riječi za vještičarenje povezuje se s akademskim glagolom *epesu*, čije je osnovno značenje *učiniti*. Drugi je glagol *kasapu*, *vještīčariti*, koji je direktno povezan s imenicom. Raniji termini, kao što smo vidjeli, povezani su uz mušku i žensku seksualnost, *rehu* i *kasu*.^{lxii}

Primjer Maqlu teksta:

*ÉN al-si-ku-nu-ši ilimeš mu-ši-ti/ Zazvah vas, Bogovi Noći
it-ti-ku-nu al-si mu-ši-tum kal-la-tum ku-tum-tum / s vama zazvah i Noć,
Nevjestu s Velom
al-si ba-ra-ri-tum qab-li-tum u na-ma-ri- / Zazvah Sumrak, Ponoć i
Zoru
áš-šú -kaššaptu ú-kaš-šip-an-ni / jer čarobnica me začarala
e-li-ni-tum ub-bi-ra-an-ni / lukava me žena optužila^{lxiii}*

Način na koji se žrtva obraća navodnim crnim magičarima je vrlo zanimljiv, jer, na neki način, koristi izraze poštovanja i autoriteta- *moj gospodar/gospa neprijatelj/oskvrnitelj/optužitelj itd. (bel i belit, babilonski gospodar i gospodarica.*^{lxiv})

Iako su tekstovi namijenjeni obrani od crnih magičara obaju spolova, početnim stihovima uglavnom dominira ženski. Način obraćanja neprijatelju podsjeća na šamanske tradicije, kombinirajući izraze poštovanja i kletve, za što se primjeri mogu naći u brojnim tradicijama^{lxv}.

Iako feministkinje često povezuju označavanje žena kletvama/psovkama ili umanjenicama s društvenom i konceptualnom nemoći^{lxvi}, slično označavanje u animističkim tradicijama u suštini je povezano s duhovima/bogovima/moćnim entitetima koje se pokušava zastrašiti ili zavesti, ne bi li se od njihove moći zaštitilo. Neke feminističke stranice pokazuju i naglašavaju svijest o ovom fenomenu, što je rezultat drugog vala feminizma koji je djelovao usporedo s razvojem *new agea*. Tako, primjerice, nude korijene engleskih riječi *cunt(kunta* u nekim afričkim jezicima), te njezine poveznice s *quna(queen)*, kao i poveznice između *hourī*, perzijske poluboginje, te *whore*.^{lxvii}

Također postoji poveznica između biblijskog nazivlja za kurvu-*qedesh*, te kanaanitskih i babilonskih varijacija, poput, primjerice, *kadishtu*, što znači sveta, te se povezuje uz titule svećenica.^{lxviii}

Kako smo već ustanovili, značenje u sumerskom jeziku uvelike ovisi o kontekstu, no, zabilježeni su i primjeri igara rječima, što znači da je sasvim moguće pretpostaviti da su neke riječi i trebale biti shvaćene polivalentno. Primjerice, u Langdonovom prijevodu nippurske kolekcije liturgijskih tekstova, *o, slavite boginju Nidabu*, u suštini može značiti i *slavite boginju trske* ili *slavite umijeće pisanja*.^{lxix}

Brojne titule spominjane u ovim pjesmama potvrđuju, između ostalog, podrijetlo Enkijeve žene u neudatoj Majci Boginji, koja se može lingvistički i metaforički povezati sa svim velikim udatim boginjama koje su preuzele njezino mjesto.^{lxx}

Utjecaj na kasniju duhovnost Bliskog Istoka

Bez obzira na to je li poveznica kopule glagola biti, (u prvom, no i drugom licu jednine, *i.men*) *en*, uistinu označavala božanstvo u Sumerana ili je tek u pitanju slučajna podudarnost, duhovnost Bliskog Istoka itekako je izgradila povijest na upravo ovoj poveznici-Bog i jastvo, odnosno, bivstvovanje. Tako se Jahve u Bibliji predstavlja s *ja sam koji jesam*, a starogrčka riječ za bitak, *on*, ukoliko se piše s dužinom označava Boga.^{lxxi}

Srednjovjekovni arapski lingvist Al-Farabi u svojoj *Knjizi o slovima* upućuje nas na činjenicu da arapski nema kopule, te umjesto nje rabi česticu da jest (*an*, *anna*-bivanje). Također postoji zanimljiva poveznica shvaćanja vremena i kopule, tj. njene zamjene.

Odnos između predmeta i priroka koji je izražen kopulom jest svevremen.^{lxxii}

Ukoliko je kopula isto što i Bog, pretpostavili bismo da je u arapskom vjerovanju Bog sakriven, neizgovorljiv, te nema prošlog i budućeg oblika, odnosno, dokida linearnost vremena.

Nije mi namjera tvrditi da je arapski *an* direktni potomak sumerskog *en*, no mogući utjecaj nipošto nije apsolutno isključen. (Iako to ne isključuje ni mogućnost da je do povezivanja došlo krivom interpretacijom).

Možda uočljiviji i daleko poznatiji utjecaj predstavlja kabalistička tradicija koja se, doduše, ne može povezati sa Sumeranima, no ima, donekle, asirske korijene^{lxxiii}. Uobičajene analogije povezane s Drvetom Života su sljedeće:

Ištar/Venera

Marduk/Jupiter

Nergal/Mars

Nabu/Merkur

Ninurtu/Saturn

Šamaš/Sunce

Sin/Mjesec

Tu i tamo, pojavljuju se i druga imena, mitski ekvivalenti starijeg ili novijeg datuma, a ove su analogije, vidjet ćemo kasnije, značajne u suvremenim inačicama mezopotamske magije, s obzirom da je kabala jedan od temeljnih sustava zapadnjačke ezoterije i okultizma. Praksa povezivanja slova i brojeva, kasnije poznata kao gematrija, također se pripisuje Mezopotamiji.

Čak postoje podaci da su neki ljudi zapisivali svoja imena brojevima, ne slovima. Bogovi su također postojali unutar svojevrsnog sustava numeričke hijerarhije. Anuov broj bio je 60, koji se smatrao savršenim brojem. Sinov je broj bio 30 (broj dana u lunarnom mjesecu), a Ištarin 15.^{lxxiv}

Bez obzira na to što hebrejska kabala, između ostalog, vuče svojevrsnu inspiraciju iz mezopotamskih semitskih tradicija, pokušaj uspostavljanja kontinuiteta između sumerske duhovnosti i zapadnog ezotericizma jest uglavnom proces baziran na krivom shvaćanju i površnom znanju, te *kolonizaciji unatrag*. Na neki način, zapadnjačku ezoteriju možemo gledati kao svojevrsnu kulturnu apropijaciju stoljećima zabranjenih kultura s kojima i nije postojao drugi, osim fragmentiranog i falsificiranog kontinuiteta, no, međutim, dok je u renesansi, čak i u devetnaestom stoljeću takav pristup bio razumljiv, ne čini se da se danas nešto značajnije promjenilo.

Razlog tomu može biti i vrlo malen broj sumerologa na svijetu, kao i izuzetna vremenska udaljenost, te malo sačuvanih podataka. Ipak, usprkos izvrtanju i pogrešnom povezivanju, okultne su tradicije donekle sačuvale sjećanje na prošlost.

Tako, primjerice, gnostički mitovi stvaranja tvrde kako je svijet stvorila Boginja koja je zatim svrgnuta s vlasti, zatočena u ljudsko tijelo i osuđena na zaboravljanje vlastite moći.^{lxxv} Demonologije i hereze, s te strane, mogu biti shvaćene kao svojevrsne kulture sjećanja, odnosno, nosioci prežitaka nekog traumatičnog mitološko-duhovnog događaja, na sličan način na koji određeni narodi njeguju legende o njima nekoć nanesej povijesnoj nepravdi. No, gdje god postoji nepravda, postoji i iredentizam, pokušaj povrata nekadašnjeg teritorija, što ovdje također ne izostaje, u obličju brojnih novih religijskih pokreta.

Asirsko Drvo Života,

https://www.google.hr/search?newwindow=1&biw=1366&bih=623&tbm=isch&sa=1&q=assyrian+tree+of+life&oq=assyrian+tree&gs_l=img.1.0.0i1912j0i8i30i19.330818.333878.0.335590.13.11.0.2.2.0.193.1240.0j9.9.0....0...1c.1.64.img..2.11.1252.yGTsIrvme_A#imgrc=glijmrNelwFFnM%3A, 23.07.2015

Suvremene inačice

Kad god govorimo o suvremenim inačicama drevnih religijskih i magijskih sustava, poznatijima pod prilično generičnim, maglovitim i ponekad pejorativnim terminom *new age*, uvijek govorimo o prilagodbi, radije nego oživljavanju starih tradicija. Iako neki izvori, naročito tajna društva, vole naglašavati kontinuitet s drevnim znanjima, dublja istraživanja pokazuju da se znanje konstantno mijenja i prilagođava socijalnom (u ovom slučaju i jezičnom) kontekstu, te da nepomućeni kontinuitet naprosto ne postoji. Ono što je specifično za uvoz sumerskih pojmova u modernu magiju, činjenica je da se oni već u samom začetku upotrebe, koriste zavijeni plaštem suverene Drugosti. Razlog tomu je vjerojatno ne samo već spomenuta malobrojnost sumerologa, već i još manji broj sumerologa koji bi se ozbiljno bavili izučavanjem okultnog, što ostavlja problematiku i adaptaciju u rukama ljudi čije je znanje o ovoj drevnoj civilizaciji, u najmanju ruku, površno.

S jedne strane, sumerska magija i religija funkcioniraju kao izvor straha. Horror priče H.P. Lovecrafta prepune su imena koja asociraju na mezopotamsko područje, no, njegove drevne civilizacije sinonim su iskonskog užasa i kaosa. Njegov *Necronomicon* veoma je popularan u svijetu suvremenih praktikanata sumerske magije, te ćemo mu posvetiti poseban paragraf. Iako je Lovecraft svoje priče izmaštao, *Necronomicon* se doživljava vrlo ozbiljno, kao autentični *grimoire* magičara koji se predstavlja imenom Simon^{lxxvi}. Jedan od internetskih kritičara ovog djela izražava se vrlo kreativno navodeći kako bi *korištenje Necronomicon* kao izvora sumerske magije bilo isto kao korištenje *Mein Kampfa* kao vodiča za prakticiranje judaizma.^{lxxvii}

Način na koji je sam magijski sustav strukturiran u potpunosti je u skladu s zapadnim ezoterizmom i ceremonijalnom magijom karakterističnom za moderno doba (od 16. do 20. stoljeća), a jedini mezopotamski element su imena bogova, koji su vrlo često, u skladu s judeo-kršćanskim vrijednostima, predstavljeni kao demoni.

Neki od njih, s druge strane, ne spadaju ni u jednu kategoriju. Tako je najpoznatiji demon iz ove knjige, Azag-Toth, kombinacija sumerskog entiteta Azaga i egipatskog boga Totha^{lxxviii}.

Prema nekim teoretičarima, poput Wouter J. Hanegraaffa^{lxxix}, okultizam i jest fenomen racionalnog, odčaranog društva, odnosno, pokušaj da se ezoterijsko učini smislenim unutar perspektive sekularnoga svijeta. Ovakvo viđenje okultizma, javlja se u 19. stoljeću, s usponom mehaničkoga svijeta i ideja posljedica, kauzalnosti i uzroka. Iako je ovakav tip ideologije možda kulminirao u 19. stoljeću, njezina se nit može pratiti sve do antičke Grčke i u skladu je s onime što Derrida naziva logocentrizmom^{lxxx}. S te strane gledano, okultizam bi bio specifično zapadnjački, logocentrički pristup magijskom/ezoterijskom i, kao takav, ne bi se mogao direktno povezati s nekim drugim sustavima. Dakako, zaključci koje bismo mogli izvući iz razmatranja ovih tema, itekako bi ovisili o načinu na koji se sami termini definiraju-magija, ezoterija, okultizam i, najnovije, magika(magick), no, time se ovdje ipak nećemo baviti.

Usprkos tome što potječe od individualne mašte američkog horror pisca 20. stoljeća, *Necronomicon* se pojavljuje u brojnim kontekstima kao autentično djelo, u pravom duhu postmodernizma. Brojne serije s okultnim elementima također se često referiraju na sumerske izvore, štogod to značilo. I ti izvori su, gotovo uvijek, povezani uz podatke o demonologiji, što je naročito zanimljivo, s obzirom da, kako smo vidjeli, Sumerani su bili mnogo manje opterećeni demonskim neprijateljima nego njihovi nasljednici Babilonci. U seriji *Buffy, ubojica vampira*, kada Willow postaje crna magičarka, Anya ju pokušava zaustaviti koristeći babilonski predložak, koji bi, iako se to izričito ne spominje, mogao biti Maqlu. Sam nastanak ubojice vampira povezuje se sa Sumeranima, koji su prvi zabilježili ritual stvaranja žene s demonskim moćima da bi ih obranila od zlih sila. U posljednje vrijeme, pojavilo se čak nekoliko serija s tematikom tajne, magijske povijesti, u kojoj dominantnu ulogu igraju žene.(Salem, American horror story-Coven, Penny dreadful). Ipak, iako su one nesumnjivo moćne i historijski važne ličnosti, izvor njihove moći i dalje je uglavnom đavo, i to u vrlo zlom, kršćanskom smislu te riječi. Tu i tamo definira se kao neutralan i neopisiv, no, međutim, dekonstrukcija izvora ostaje neizvršena.

Rituali

Suvremeni rituali inspirirani mezopotamskom tradicijom uglavnom podsjećaju na tipične europske okultne prakse, a, ukoliko nisu povezani s imaginarijem crne magije, vezuju se uz “mitove o inicijaciji”. Evo kako izgledaju upute za jedan od njih^{lxxxii}:

Često korišten simbol je septagram čiji svaki krak predstavlja planet. Svaki od ovih planeta predstavlja određeni *me*, vezan uz život osobe koja izvodi ritual. Popularne su invokacije, što je, možda, ako ništa drugo i nije, sigurna poveznica s drevnom tradicijom. Za svaki se planet vrši posebna invokacija, popraćena zazivanjem boga i boginje.

Invokacija Venere

Zazivanje Inanne, boginje ljubavi i rata.

Invokacija Sunca

Utu, gospodar sunca i pravde. Utu se rijetko spominje u sumerskim izvorima, a najpoznatiji je po svojoj epizodnoj ulozi u Epu o Gilgamešu.^{lxxxiii} Mnogo je važnija i češće spominjana njegova babilonsko-asirska verzija, Šamaš. Njegov drevniji i moćniji kolega je bog mjeseca, Sin.

Mars- Gugalanna, Veliki Bik Neba-jedan od muževa Ereshkigal, boginje podzemlja, Inannine sestre.

Jupiter-Enlil, vrhovni bog, kasnije Marduk

Saturn-Ninurta-bog kiše, plodnosti i oluje

Mjesec-bog Nanna

Merkur-Enki, gospodar vode i intelekta

Glavni bog i boginja kojima se obraćaju su *Enki, gospodar znanja i Inanna, sveta svećenica nebesa^{lxxxiii}*. Ukoliko napregnemo maštu, možemo ih doživjeti kao tarot karte Mag i Visoka svećenica.

Osoba se mora kretati septagramom u smjeru suprotnom od kazaljke na satu i meditirati na temu *me* koji je pridružen određenom kraku, koji se doživljava kao portal.

Posljednji simbolizira metaforičku smrt i postajanje ništavilom. Nakon toga slijedi simbolički proces oživljavanja, u smjeru kazaljke na satu (predana energija ponovno se konzumira.)^{lxxxiv}

Inspiracija je legenda o Inanninom silasku u podzemlje u svrhu spašavanja svojeg supruga Dummuzija. Korišteni su prijevodi himni iz zbirke Inanna, Kraljica Neba i Zemlje, koje su preveli Diane Wolkstein i Samuel Noah Kramer. Ova legendarna priča i njene kasnije verzije (silazak Izide i uskrsnuće Ozirisa u egipatskoj mitologiji) postala je iznimno popularna u zapadnjačkom okultizmu kao metafora inicijacije.

Teško je pretpostaviti je li pojam inicijacije u drevnome svijetu značio isto ili čak slično onome što znači u svijetu okultizma, ipak, ovakav tip interpretacije ostaje vrlo popularan u suvremenih praktikanata.

Sinkretički kultovi

Mnogo zanimljiviji fenomeni od fascinacije navodnom sumerskom crnom magijom, Sumerana kao izvora iskonskog terora ili dodavanja mezopotamskih imena zapadnjačkim ezoterijskim ceremonijama, su pokušaji stvaranja novih religija koje, iako nemaju namjernih dodirnih točaka sa Sumeranima, ipak, uspjevaju imati nešto zajedničko s njima. Općenito, duh vremena postmodernizma i poststrukturalizma otvorio je žustru polemiku o odnosima moći i prirodi onoga što smatramo stvarnošću. Centralno mjesto ove rasprave svakako pripada omraženom binarnom sustavu koji je prepoznat kao teško iskorijeniv ideološki temelj tisućljetnih tradicija koje su oblikovale našu civilizaciju/e. Brojni suvremeni teoretičari nude pokušaje izlaska iz binarizma, te brojne jezične promjene.

Nesvjesno, svi oni naginju ka nečemu što se može osujetiti u gramatici sumerskog jezika. Znači li to da su Sumerani razmišljali kao postmodernisti? Nikada nećemo znati. No, možemo li znanje o postojanju takvih jezika iskoristiti u svrhu stvaranja ne-binarnog sustava oslikavanja stvarnosti? Itekako.

Jedna od interesantnih religija koje se dotiču pokušaja dokidanja ne-binarnosti je švedski kult Dragon Rouge. (Jedan od utemeljitelja je tekstopisac već spomenutog metal benda Therion.) Ovaj sinkretički magijski kult analizirao je Kennet Granholm u svojoj knjizi *Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge*.

Prvi binarizam s kojim se susrećemo je kaos/tama/zlo, red/svjetlo/dobro. Način na koji članovi Dragon Rougea razlikuju svijetli i tamni ezoterizam jest samo to što prvi vodi ka stapanju s božanskim, a drugi ka nadilaženju/poništanju božanstva. Ova dva koncepta, oni imenuju junacima Enuma Eliša-Jahve/Marduk i Tiamat. S obzirom da je “lijeva duhovnost” ipak preferenca ovog magijskog sustava, tumači se kao nešto moćnija od desne. Povezuje se sa sanskrtskom riječi Vāma’ koja se prevodi kao lijevo ili žena, a u brojnim kulturama predstavlja stranu zla.^{lxxxv} Iako i oni zadržavaju demoniziranu poziciju, pokušavaju je dekonstruirati izazivajući njeno značenje, te potičući ljude da razmišljaju o odnosima moći u jeziku.

Ženski simbolizam je općenito fundamentalan za sve oblike lijeve duhovnosti. Prema nekim legendama, vama marga, škola tantrizma, započeta je od žena nižih kasti, i, iako se žena doživljava kao oruđe (slično taoističkoj tantri), ipak posjeduje duhovnu namjenu i neku vrstu moći, za razliku od uobičajenog ignoriranja što je karakteristično za društva unutar kojih muškarci i muževni koncepti dominiraju duhovnim sustavom.^{lxxxvi}

Svijetli ezoterizam vodi ka uniji s Jahvom ili Mardukom, te idejama iz kojih su oni oblikovali svijet. Tamni ezoterizam vodi ka Tehom ili Tiamat koja je postojala mnogo prije svijetlih bogova i koja opstoji u vječnosti izvan božanske svjetlosti. Za iniciranog adepta na Drakonijanskom putu, ova tama je svjetlost snažnija od svjetla bogova svjetlosti, do te mjere da se njihovo svjetlo doživljava kao tama.^{lxxxvii}

Pojam crna magija koristi se, ali se tumači drugačije-za razliku od bijele magije, koja operira unutar postojećih struktura, crna se magija bavi mračnom, nepoznatom i nevidljivom stranom postojanja.

Magija je ime dano metodama kojima čovjek stječe pristup i kontrolu nad nepoznatim. Nepoznato je mračno, iz naše perspektive. Nazvati magiju tamnom upućuje na to da se radi o izučavanju i aktiviranju onoga što leži izvan struktura unutar kojih smo smješteni.^{lxxxviii}

Dragon Rouge često naglašava feminizam i ponovnu integraciju ženske duhovne moći kao jedan od svojih ciljeva, no teško je reći kako taj pothvat funkcionira u praksi.

Kaos se doživljava kao fragmentirana sila univerzuma-magičari pokušavaju rastaviti strukture, uključujući i samo sepstvo, ne bi li stvorili nešto novo. Prema ovim definicijama, čini se da je teško razlučiti crnu magiju od dekonstrukcije ili pak kulturalnih studija, što upućuje na svojevrsnu srodnu ideju u pozadini različitih suvremenih disciplina-ideju koja vodi ka potrebi da se raščine strukture na kojima počiva vrijednosni sustav civilizacije u kojoj živimo.

Riječima samog Dragon Rougea, okultnim organizacijama prilaze *avangardni ljudi koji razumiju da svijetom upravljaju mehanizmi i sile koji se ne mogu uvijek vidjeti ni objasniti od strane masa, no svejedno, utječu na vaš život.*^{lxxxix}

Religijska ceremonijalna aktivnost povezana uz jeruzalemski hram, kažu, namijenjena je ponovnom uspostavljanju originalne strukture Edena. Crnomagijska ceremonija bila bi rušenje/rastavljanje hrama, dakako, u metaforičkom smislu te riječi-u pitanju je dekonstrukcija radije nego razaranje.^{xc}

Isto kao i u Thelemi A. Crowleya, različite seksualne orijentacije pokušavaju se sakralizirati i naturalizirati unutar ovog magijsko-duhovnog sustava. Ipak, u kontekstu crne magije, fokus je na autoseksualnosti, odnosno, fokusu na vlastitu unutarnju moć i, kao takva, seksualna se magija može prakticirati s partnerima bilo kojeg spola, no i bez ikakvog partnera. Crna magija se također povezuje s teriocentrizmom, shvaćanjem čovjeka kao životinje, te je se iznimno tiču životinjska prava i ekološka pitanja.

Boginja se opisuje kao portal u svijet magije, života i smrti, te poveznica sviju dimenzija. Ona je također i proces inicijacije.^{xci} Ovdje možemo uočiti stanovitu sličnost sa shvaćanjem magije, boginje i seksualnosti u sumerskoj kulturi.

Donekle, možemo govoriti o pokušaju ponovnog čaranja svijeta do kojeg dolazi promjenom perspektive-suvremena racionalnost nalaže da se čovjek i postojanje doživljavaju kao strojevi, dok magija nudi živući organizam kao alternativu.

Priroda je postala mrtva, a čovjek i životinje bezdušni organizmi, uspoređivani s automobilima i kompjutorima. Sve to potiče ljude da traže brzo zadovoljenje osnovnih instinkata umjesto težnje za božanskim. Zazivanjem drevnih duhova svijet se ponovno začarava, a čovjek i priroda ponovno dobivaju svoju dušu.^{xcii}

Zanimljivost diskursa o magiji Dragon Rougea je u istodobnoj pripadnosti i negiranju uobičajene suvremene hegemonije . S jedne strane, magija se doživljava kao teška (upravo zato se i upotrebljava termin drakonijanska, prema drakonijanskim zakonima), što je u suprotnosti s brojnim formulama instant duhovnosti kojima suvremeni pojedinac teži, u skladu s konzumerističkom logikom kapitalizma .

S druge strane, naglašena je individualnost kao cilj, što se mnogo bolje poklapa s narcisoidnim, pojedinačnim uspjehom karakterističnim za taj isti sustav .

Ideologije

Posljednja sekcija kojom ćemo se baviti tiče se ideoloških okvira tumačenja sumerske kulture. Najuočljiviji je onaj koji se tiče teorija zavjere. Iako je David Icke popularizirao ideju o kraljevskim gušterima koji vladaju svijetom od samog početka civilizacije(naravno, Sumera), osoba odgovorna za ovu mitologiju je Zecharia Sitchin^{xciii} koji mezopotamsko društvo povezuje s vanzemalcima Anunakijima, čije ime prevodi kao oni koji su došli na zemlju s neba, iako se njihovo ime u suštini prevodi kao oni kraljevske krvi, odnosno, potomci prvobitnih bogova^{xciv} .

Površno poznavanje i ideologiziranost dovode do mnogo opasnijih zaključaka od Sumerana kao vanzemaljskih genetskih inženjera-stranice poput Atlantean gardens^{xcv} koriste različite podatke ne bi li istkali narativ koji izgleda, otprilike, ovako-najnaprednije civilizacije su začeli plavokosi i plavooki ljudi (dokaz je, naravno, korištenje lapis lazulija na očima nekih sumerskih kipova), a uništili su ih afrički/semitski imigranti. Iako je neko vrijeme bijela koža bila dovoljni dokaz superiornosti, sada su se na udaru našli i smeđokosi i crnokosi bijelci-superiorna rasa koja vuče podrijetlo od egipatskih faraona, a i ranije, su plavi bijelci-što je tek korak do tvrdnje da su Sumerani bili Vikinzi.

Ovakav scenarij svakako godi suvremenim problemima s imigrantima i postkolonijalnim stanjem s kojim se suočava zapadni svijet, a zaokret ka desničarskim vrijednostima pokazuje potrebu, barem nekih ljudi, za re-esencijalizacijom kulture i, općenito, identiteta.

Povijest i mitologija, u oba slučaja, služe kao sredstvo legitimizacije i pokušaja naturalizacije sustava vrijednosti- govorimo o diskursu *mi smo oduvijek bili nadmoćni i na nadmoć imamo pravo* (bijelo, indo-europsko stanovništvo, u demonskom bestijariju europske povijesti poznatiji kao *Arijevc*.)

Ono što predstavlja velik problem suvremenim ljudima je i doslovnost. Dok je drevni mitološki izričaj prepun metafora, te veoma slikovitog, višeznačnog govora, suvremeni čitatelj maštu i metaforu doživljava kao dokaz određenih događaja-kako je, naime, moguće, zamisliti ljude koji lete ukoliko ih nisu posjetili izvanzemaljci?

Drevni simboli, kako egipatski, tako i mezopotamski (od kojih se najviše ističe pentagram, simbol boginje Ištar), često se pojavljuju u medijskim sadržajima, a prema forumima, čini se kako mnogi smatraju kako samo njihovo pojavljivanje ima stanoviti magijski, manipulativni učinak na konzumente.

Fenomeni psihološke prirode koji se možda mogu iščitati iz ovih iracionalnih strahova i ekstravagantnih teorija su raznoliki-možda bismo nevjericu u činjenicu da je civilizaciju stvorio čovjek mogli tražiti u nesigurnosti suvremenog homo sapiens sapiensa u svoje sposobnosti. Uistinu, u svijetu u kojem tehnologija obavlja većinu posla, a ljudi koriste mehanizme koje ne razumiju, zaista nije teško pretpostaviti da je čovjek glup i bespomoćan, te se toliki nevjerojatni izumi iz prošlosti čine gotovo nemogućima. Ukoliko želimo, ovdje možemo evocirati Marxovu ideju otuđenosti od produkata svojeg rada, kao i vlastite kreativne moći. Predavši vlast institucijama i strojevima, suvremeni čovjek s nevjericom posmatra svoje pretke koji su stvarali, uvjeren kako je posrijedi neka greška-čovjek nikako ne može biti tako pametan.

Svijest o moći medija i ideologije, kao i društvenog poretka, te činjenica da suvremeni ljudi znaju da su konzumeristi, možda dovodi do mitologizacije sustava. Znamo da društvo i njegovi sustavi znakovlja i komunikacije imaju utjecaj na nas, te ih pretvaramo u magijska bića koja nas hipnotiziraju i pretvaraju u robove, pripisujući im nadnaravne moći, te drevno podrijetlo, čime naturaliziramo i sakraliziramo poredak.

Bogataši i celebrityji u ovoj mitologiji postaju cilj suvremene astrolatrije-brojni ih suvremeni mitovi povezuju uz tajna društva, te im pripisuju pristup besmrtnosti i moćima koje obični ljudi ne mogu niti zamisliti.

Ideologija koja se također često provlači kroz sve priče o neolitskoj duhovnosti je, između ostalog i feminizam koji se zbog fokusa na *sakralno žensko* optužuje za utopijsko zamišljanje svijeta prošlosti koji nije patrijarhalan, koristeći tek odabrane fragmente. To je, svakako, točno, no ne razlikuje se ni na koji način od konstrukcije bilo čije povijesti ili tradicije. Razina borbe za moć i raspačavanja nejednakosti o kojoj ovdje govorimo, jest diskurs kao ideološka, nevidljiva pozadina nejednakosti. Moćan je onaj koji nameće i odabire značenje određenih koncepata, a to je uvijek političko djelovanje.

Tokom 1960-tih, kada niče pokret spiritualnog feminizma^{xcvi}, žene, kao grupa, posjeduju dovoljno moći i javnog prostora da bi dale novo značenje pojmovima žena i boginja, a to je značenje koje je ispunjeno moćnim, za razliku od uobičajenih nemoćnih konotacija. Nitko ne može točno znati kako su drevni ljudi doživljavali stvarnost oko sebe, stoga ljudi koloniziraju njihovu misao prema poretku u kojem se trenutno nalaze. Kroz spiritualni feminizam, kolonizatori su prestali biti isključivo muškarci, koji su pretpostavljali patrijarhat i ondje gdje nisu imali dovoljno dokaza (falusnim ostacima se pripisivalo magijsko značenje, dok su simboli vulve bili shvaćani kao neolitska pornografija^{xcvii}), te su im se pridružile i žene, dajući drugačije perspektive na moguća značenja i namećući ih javnosti, što je, samo po sebi, definicija moći u jeziku. Iako čak i neki ženski teoretičari, poput Cynthie Eller^{xcviii} smatraju kako utopijska prošlost ne može pomoći ženskoj budućnosti, s njihovim se stavom teško složiti zbog barem tri razloga:

1. Izmišljanje prošlosti je uobičajeni mehanizam nošenja s tradicijom. Dok se ne izmisli drugi način, morat ćemo se pomiriti s činjenicom da ničiji pogled na povijest nije potpun i objektivan.
2. Izazivanje ustaljenih značenja i stvaranje problema u opojmljivanju (jezičnom ili kulturnom) odraz je borbe u diskursu i, isto je tako, uobičajeni mehanizam kojim se ideološko civilizacijsko naslijeđe stvaralo.
3. Suvremeni identitet je izbor-ljudi imaju pravo izabrati s kojim će se agregatnim stanjem svoje grupe poistovjetiti u prošlosti. Primjerice, možemo reći žena je rob-(nemoćna konotacija) ili žena je visoka svećenica-(moćna). I jedne i druge su nesumnjivo postojale i još uvijek postoje na svijetu, no kako ćemo tretirati moć u opojmljivanju, prvenstveno je naš izbor, a to je upravo ono za što se zalažu nove, manjinski orijentirane povijesti.

Ne radi se o utopijama ili krivotvorenju (barem ništa više nego što je to uobičajena karakteristika struke), već o širenju spektra, fokusiranju na druge fragmente i povezivanju naracije prema nekim drugim premisama. Istina, to, samo po sebi neće niti jednoj manjinskoj grupi donijeti budućnosti ili ekonomski boljitak. Ali će promijeniti način na koji se govori/misli o njima. Novi poredak, da bi se ikad manifestirao, mora prvo nastati kao opcija u ljudskim glavama. Nemogućnost da se zamisli ikakav drugačiji poredak, pa makar i utopijski, osim onoga unutar kojeg se živi, jest karakteristika Marcuseovog jednodimenzionalnog čovjeka.^{xcix}

Zaključak

Moć u jeziku, naročito prema kategoriji roda/spola, uspostavlja nejednakost žena još od drevnih civilizacija, o čemu se danas mnogo piše i raspravlja. Ipak, postoje naznake da je označavanje ljudi u sumerskom jeziku neko vrijeme bilo neutralno. Postojao je samo termin za osobu, *lu*, a pojavljivanje spolnih razlika u jeziku ostvareno kontaktom sa semitskim jezicima nije nužno predstavljalo žensku poziciju kao nemoćnu. Brojne sumero-akadske riječi i koncepti vezani uz žensku(i mušku) seksualnu ulogu, *ka*, *kasu*, *uš* itd., kao i uz samu seksualnu uniju, te stvaranje potomstva i rađanje, imaju pozitivnu i duhovno potentnu, iako i potencijalno opasnu konotaciju. (Magija kao vezivanje, blokiranje, napad.) Također, himne svećenice En-Hedu-Ane povezuju uniju s bogovima, začće i rađanje s procesom intelektualnog i umjetničkog, kao i duhovnog stvaralaštva, ne razlikujući um/duh od tijela. Demonizacija žene i seksualnosti u mezopotamske jezike prodire postepeno, ratničkom ideologijom Epa o Gilgamešu koji negativno opisuje svećenice, Enuma elišem koji dokida ulogu boginja u stvaralačkom procesu, te jačanjem crne magije u babilonskim vjerovanjima, poput Maqlu priručnika za obranu od crnih magova i magičarki. Očigledno je da, polako, mitologije objektivnog pisanja povijesti i tradicije, kao i neutralnosti jezika razotkrivaju same sebe na konkretnom primjeru, samim time, prestajući biti mitologije. I sama rodna Drugost, ovjekovječena u mitsku vječnost, prema pisanju Simone de Beauvoir, postaje tek povijesni događaj koji se zbivao postepeno, pod utjecajem politike i društva, te ima svoj vremenski okvir, što joj oduzima auru primordijalnosti.

Lingvisti, ali i razni drugi protagonisti suvremene kulture sudjeluju u borbi za nametanje perspektivi i značenja sumerskoj civilizaciji, a postoje i brojni suvremeni rituali i duhovne prakse koji su, na različit način, inspirirani njima, iako ponekad teško uklapaju njihove magijske koncepte u temelje zapadnjačke duhovnosti. Možda je svijest o rodu i magijskoj moći, s feminističkog stajališta, najuspješnija u stvaranju novog koncepta, s obzirom da brojni kultovi, poput Dragon Rougea, naglašavaju svijest o potrebi za pročišćavanjem jezika i duhovnosti od mizoginije, a kao model koriste drevne pozitivne konotacije vezane uz boginje i svećenice. Ipak, ostaje još mnogo neodgovorenih pitanja koja iziskuju daljnja izučavanja. U svakom slučaju, bitke se nastavljaju, te ostaje mnogo prostora za buduća istraživanja u okvirima ovih tema.

Popis referenci:

ⁱ Feldberg-Radanović, Tatjana, Putovanje Srbije u Evropu na Đindićevim metaforama, RIJEČ, nova serija, br. 1, Nikšić, 2009, <http://www.ff.ucg.ac.me/dokumenta/Rijec%20I/Tatjana%20Radanovic%20Feldberg.pdf>, 23.7.2015

ⁱⁱ Jovanović, Miloš, Smrt autora u Smrti autora: Pitanje o autorstvu u savremenim književnim teorijama i teorija ciklične istorije književnosti, <http://polja.rs/polja464/464-27.pdf>, 23.7.2015

ⁱⁱⁱ https://en.wikipedia.org/wiki/Sumerian_language, 23.7.2015

^{iv} The Concept Of Personal God(dess) In Enheduana's Hymns to Inanna, siječanj 2001, <http://www.angelfire.com/mi/enheduanna/Enhedwriting.html>, 23.7.2015

^v The Concept Of Personal God(dess) In Enheduana's Hymns to Inanna, siječanj 2001, <http://www.angelfire.com/mi/enheduanna/Enhedwriting.html>, 23.7.2015

^{vi} Pansylvanian Sumerian dictionary, <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/nepsd-frame.html>, 23.7.2015

^{vii} Pansylvanian Sumerian dictionary, <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/nepsd-frame.html>, 23.7.2015

^{viii} The Concept Of Personal God(dess) In Enheduana's Hymns to Inanna, siječanj 2001, <http://www.angelfire.com/mi/enheduanna/Enhedwriting.html>, 23.7.2015

^{ix} Binkley, Roberta-Biography of Enheduana, priestess of Inanna, 1998, <http://www.cddc.vt.edu/feminism/Enheduanna.html>, 23. 7.2015

^x The Concept Of Personal God(dess) In Enheduana's Hymns to Inanna, siječanj 2001, <http://www.angelfire.com/mi/enheduanna/Enhedwriting.html>, 23.7.2015

^{xi} The Concept Of Personal God(dess) In Enheduana's Hymns to Inanna, siječanj 2001, <http://www.angelfire.com/mi/enheduanna/Enhedwriting.html>, 23.7.2015

^{xii} The Concept Of Personal God(dess) In Enheduana's Hymns to Inanna, siječanj 2001, <http://www.angelfire.com/mi/enheduanna/Enhedwriting.html>, 23.7.2015

^{xiii} The Concept Of Personal God(dess) In Enheduana's Hymns to Inanna, siječanj 2001, <http://www.angelfire.com/mi/enheduanna/Enhedwriting.html>, 23.7.2015

^{xiv} Binkley, Roberta-Biography of Enheduana, priestess of Inanna, 1998, <http://www.cddc.vt.edu/feminism/Enheduanna.html>, 23. 7.2015

^{xv} <http://www.ancient-origins.net/ancient-places-asia/4000-year-old-sumerian-love-poem-and-sacred-ritual-marriage-001953>, 23.7.2015

^{xvi} The Concept Of Personal God(dess) In Enheduana's Hymns to Inanna, siječanj 2001, <http://www.angelfire.com/mi/enheduanna/Enhedwriting.html>, 23.7.2015

^{xvii} Binkley, Roberta-Biography of Enheduana, priestess of Inanna, 1998, <http://www.cddc.vt.edu/feminism/Enheduanna.html>, 23. 7.2015

^{xviii} <http://sumerianshakespeare.com./21101.html>, 23.7.2015

^{xix} <http://sumerianshakespeare.com./21101.html>, 23.7.2015

^{xx} Penvsylvanian Sumerian dictionary, <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/nepsd-frame.html>, 23.7.2015

^{xxi} Fowvog, A. Daniel, Introduction to Sumerian grammar , may, 2012, pp 23, <http://home.comcast.net/~foxvog/Grammar.pdf>, 23.7.2015

^{xxii} Fowvog, A. Daniel, Introduction to Sumerian grammar , may, 2012, pp 13, <http://home.comcast.net/~foxvog/Grammar.pdf>, 23.7.2015

^{xxiii} Langdon, Stephen, Sumerian liturgical texts, University museum, Philadelphia, 1917, pp 151

^{xxiv} Fowvog, A. Daniel, Introduction to Sumerian grammar , may, 2012, pp 22, <http://home.comcast.net/~foxvog/Grammar.pdf>, 23.7.2015

^{xxv} Penvsylvanian Sumerian dictionary, <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/nepsd-frame.html>, 23.7.2015

^{xxvi} Fowvog, A. Daniel, Introduction to Sumerian grammar , may, 2012, pp 22, <http://home.comcast.net/~foxvog/Grammar.pdf>, 23.7.2015

^{xxvii} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, [http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxviii} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 27, [http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxxix} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 29,
[http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxx} Pansylvanian Sumerian dictionary, <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/nepsd-frame.html>, 23.7.2015

^{xxxix} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 30,
[http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxxix} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 34,
[http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxxix} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 34,
[http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxxix} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 41,
[http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxxix} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 41,
[http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxxix} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 42,
[http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxxvii} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 42, [http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_ed.s_Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxxviii} Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, pp 46, [http://www.academia.edu/1817695/ Sex Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period Sex and Gender in the Ancient Near East Actes de la XLVIIe Rencontre Assyriologique Internationale Helsinki 2-6 July 2001 Simo Parpola and Robert M. Whiting eds. Helsinki 2002 27-51](http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_ed.s_Helsinki_2002_27-51), 23.7.2015

^{xxxix} Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 34, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015

^{xl} Pennsylvanian Sumerian dictionary, <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/nepsd-frame.html>, 23.7.2015

^{xli} Fowvog, A. Daniel, Introduction to Sumerian grammar , may, 2012, pp 24, <http://home.comcast.net/~foxvog/Grammar.pdf>, 23.7.2015

^{xlii} Fowvog, A. Daniel, Introduction to Sumerian grammar , may, 2012, <http://home.comcast.net/~foxvog/Grammar.pdf>, 23.7.2015

^{xliii} Espak, Peeter, The God Enki in Sumerian royal ideology and mythology, Tartu University Press, 2010, https://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15915/espak_peeter.pdf?sequence=1, 23.7.2015

^{xliv} Lipinski, Edward, Semitic Languages: Outline of a Comparative Grammar, https://books.google.hr/books?id=IiXVqyEkPKcC&pg=PA236&lpg=PA236&dq=semitic+sign+for+female+gender+at&source=bl&ots=Mclv9GwMBG&sig=w2pAWeZvUTqfujbBdbVHLOZHLNs&hl=hr&sa=X&ved=0CFAQ6AEwBmoVChMI9PuxtL_sxwIVh9gsCh0z9gQo#v=onepage&q=semitic%20sign%20for%20female%20gender%20at&f=false, 23.7.2015

^{xlv} Fowvog, A. Daniel, Introduction to Sumerian grammar , may, 2012, pp 11, <http://home.comcast.net/~foxvog/Grammar.pdf>, 23.7.2015

^{xlvi} Hadley, M. Judith, The cult of Asherah in Ancient Israel and Judah, Cambridge University Press, 2000, <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99021095.pdf>, 23.7.2015

^{xlvii} Espak, Peeter, The God Enki in Sumerian royal ideology and mythology, Tartu University Press, 2010, pp 203, https://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15915/espak_peeter.pdf?sequence=1, 23.7.2015

^{xlviii} Langdon, Stephen, Sumerian liturgical texts, University museum, Philadelphia, 1917, pp 190

^{xlix} [https://hr.wikipedia.org/wiki/Enuma Eli%C5%A1](https://hr.wikipedia.org/wiki/Enuma_Eli%C5%A1), 23.7.2015

^l http://realhistoryww.com/world_history/ancient/Misc/Sumer/Sumerian_Religion.htm, 23.7.2015

^{li} Enuma Eliš, s francuskog preveo Višić Marko, Podgorica, 2008, pp 7-10

-
- lii Matriarchy-fact or fiction?, <https://notablewomen.wordpress.com/category/prehistory-2/>, 23.7.2015
- liii Matriarchy-fact or fiction?, <https://notablewomen.wordpress.com/category/prehistory-2/>, 23.7.2015
- liv Matriarchy-fact or fiction?, <https://notablewomen.wordpress.com/category/prehistory-2/>, 23.7.2015
- lv <http://www.lyricsdepot.com/therion/the-blood-of-kingu.html>, 23.7.2015
- lvi <http://www.liriklover.com/rebirth-of-the-nemesis-enuma-elish-rewritten-lyrics-melechesh.html>, 23.7.2015
- lvii <http://lzmarieauthor.com/sumerian-magic-sorcery/>, 23.7.2015
- lviii <http://lzmarieauthor.com/sumerian-magic-sorcery/>, 23.7.2015
- lix Abusch, Tzvi, Mesopotamian Magic: Textual, Historical, and Interpretative Perspectives, https://books.google.hr/books?id=Z7qmCUkx60sC&pg=PA90&lpg=PA90&dq=When+the+%27theology%27+of+sovereignty+was+universally+imposed+on+belief,+the+%27demons%27+ceased+to+act+spontaneously.+They+became+like+the+gendarmes+of+the+gods,+charged+with+the+execution+of+their+decisions,+and+with+the+bringing+of+evil+and+miserable+punishments+to+those+who+had+offended+the+gods%27+authority+by+some+%27sin,%27+by+some+transgression+of+their+will.%22&source=bl&ots=GGn773ZxB4&sig=RtF3B0yfJT-pLWj196yFfq669_Y&hl=hr&sa=X&ved=0CBwQ6AEwAGoVChMI3sjZ8ozxxgIVhegsCh1XvQ3T#v=onepage&q=When%20the%20'theology'%20of%20sovereignty%20was%20universally%20imposed%20on%20belief%2C%20the%20'demons'%20ceased%20to%20act%20spontaneously.%20They%20became%20like%20the%20gendarmes%20of%20the%20gods%2C%20charged%20with%20the%20execution%20of%20their%20decisions%2C%20and%20with%20the%20bringing%20of%20evil%20and%20miserable%20punishments%20to%20those%20who%20had%20offended%20the%20gods'%20authority%20by%20some%20'sin%2C'%20by%20some%20transgression%20of%20their%20will.%22&f=false, 23.7.2015
- lx <http://lzmarieauthor.com/sumerian-magic-sorcery/>, 23.7.2015
- lxi Scwemer, Daniel, FORERUNNERS OF MAQLÛ A NEW MAQLÛ RELATED FRAGMENT FROM ASSUR, pp 2, http://www.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/fileadmin/04080300/_temp_/Schwemer_FsAbusch.pdf, 23.7.2015
- lxii Reiner, Erica, Astral magic in Babylonia, Transactions of the American Philosophical Society, New Series, Vol. 85, No. 4 (1995), pp. i-xiii+1-150, American Philosophical Society Stable, pp 94, <http://www.jstor.org/stable/1006642> ., 23.7.2015
- lxiii <http://www.rosscaldwell.com/babylonian/MAQLURIT.pdf>, 23.7.2015
- lxiv <http://www.rosscaldwell.com/babylonian/MAQLURIT.pdf>, 23.7.2015
- lxv Pedersen Morten Axel, Willerslev Rane, Proportional Holism: Joking the Cosmos Into the Right Shape in North Asia, Experiments in Holism Theory and Practice in Contemporary Anthropology, urednici, Ton Otto i Nils Bubandt, Blackwell Publishing, 2010, pp 262-279
- lxvi <http://blog.dnevnik.hr/vilenice/2010/03/1627317116/doprinesimo-rodnoj-ravnopravnosti-danas.html>, 23.7.2015
- lxvii <https://www.questia.com/library/journal/1P3-3194621761/have-we-come-a-long-way-baby-the-f-word-feminist>, 23.7.2015

-
- lxxviii Jastrow, Morris, The Religion of Babylonia and Assyria,
http://levigilant.com/Bulfinch_Mythology/bulfinch.englishatheist.org/jastrow/Chapter23.htm, 23.7.2015
- lxix Langdon, Stephen, Sumerian liturgical texts, University museum, Philadelphia, 1917, pp 103
- lxx Langdon, Stephen, Sumerian liturgical texts, University museum, Philadelphia, 1917, pp 190
- lxxi Al-Farabi, Abu Nasr, Knjiga o slovima, Demetra, filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb 1999, pp 87
- lxxii Al-Farabi, Abu Nasr, Knjiga o slovima, Demetra, filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb 1999, pp 69
- lxxiii http://chornyisyn.blogspot.com/2010_11_01_archive.html, 23.7.2015
- lxxiv http://vsociety.net/wiki/Assyro-Babylonian_magick, 23.7.2015
- lxxv <http://www.zengardner.com/gnostic-scenario-earth-goddess-sophia/>, 23.7.2015
- lxxvi Gonce Wisdom John, Simon Necronomicon and the Maqlu text,
http://www.gatewaystobabylon.com/essays/necronomiconandmaqlu_jgonce.htm, 23.7.2015
- lxxvii Gonce Wisdom John, Simon Necronomicon and the Maqlu text,
http://www.gatewaystobabylon.com/essays/necronomiconandmaqlu_jgonce.htm, 23.7.2015
- lxxviii Gonce Wisdom John, Simon Necronomicon and the Maqlu text,
http://www.gatewaystobabylon.com/essays/necronomiconandmaqlu_jgonce.htm, 23.7.2015
- lxxix Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 22, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015
- lxxx <http://struna.ihji.hr/naziv/logocentrizam/25221/>, 23.7.2015
- lxxxi http://spheresoflight.com.au/index.php?page=rit_aug07, 23.7.2015
- lxxxii <https://en.wikipedia.org/wiki/Utu>, 23.7.2015
- lxxxiii http://spheresoflight.com.au/index.php?page=rit_aug07, 23.7.2015
- lxxxiv http://spheresoflight.com.au/index.php?page=rit_aug07, 23.7.2015
- lxxxv Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 24, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015
- lxxxvi Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 136, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015
- lxxxvii Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 24, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015
- lxxxviii Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 123, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015

-
- ^{lxxxix} Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 130, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015
- ^{xc} Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 209, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015
- ^{xcⁱ} Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 151, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015
- ^{xcⁱⁱ} Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, pp 154, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015
- ^{xcⁱⁱⁱ} <http://ancientexplorers.com/blog/sumerian-texts-secrets-about-alien-life-revealed/#sthash.VQVmN5lr.dpuf>, 23.7.2015
- ^{xc^{iv}} <https://en.wikipedia.org/wiki/Anunnaki>, 23.7.2015
- ^{xc^v} <http://atlanteangardens.blogspot.com/>, 23.7.2015
- ^{xc^{vi}} Daschu Max, A critique of Cynthia Eller's The Myth of Matriarchal Prehistory, 2000, <http://www.suppressedhistories.net/articles/eller.html>, 23.7.2015
- ^{xc^{vii}} Daschu Max, A critique of Cynthia Eller's The Myth of Matriarchal Prehistory, 2000, <http://www.suppressedhistories.net/articles/eller.html>, 23.7.2015
- ^{xc^{viii}} Daschu Max, A critique of Cynthia Eller's The Myth of Matriarchal Prehistory, 2000, <http://www.suppressedhistories.net/articles/eller.html>, 23.7.2015
- ^{xc^{ix}} Marcuse Herbert, One dimensional man, 1964, <https://www.marxists.org/reference/archive/marcuse/works/one-dimensional-man/one-dimensional-man.pdf>, 23.7.2015

Popis literature:

1. Abusch, Tzvi, Mesopotamian Magic: Textual, Historical, and Interpretative Perspectives, https://books.google.hr/books?id=Z7qmCUkx60sC&pg=PA90&lpg=PA90&dq=When+theology%27of+sovereignty+was+universally+imposed+on+belief,+the+demons%27ceased+to+act+spontaneously.+They+became+like+the+gendarmes+of+the+gods,+charged+with+the+execution+of+their+decisions,+and+with+the+bringing+of+evil+and+miserable+punishments+to+those+who+had+offended+the+gods%27authority+by+some%27sin,+%27by+some+transgression+of+their+will.%22&source=bl&ots=Gn773ZxB4&sig=RtF3B0yfJT-pLWj196yFfq669_Y&hl=hr&sa=X&ved=0CBwQ6AEwAGoVChMI3sjZ8ozxxgIVhegsCh1XvQ3T#v=onepage&q=When%20the%20theology%20of%20sovereignty%20was%20universally%20imposed%20on%20belief%2C%20the%20'demons'%20ceased%20to%20act%20spontaneously.%20They%20became%20like%20the%20gendarmes%20of%20the%20gods%2C%20charged%20with%20the%20execution%20of%20their%20decision%20s%2C%20and%20with%20the%20bringing%20of%20evil%20and%20miserable%20punishments%20to%20those%20who%20had%20offended%20the%20gods'%20authority%20by%20some%20'sin%2C'%20by%20some%20transgression%20of%20their%20will.%22&f=false, 23.7.2015
2. Al-Farabi, Abu Nasr, Knjiga o slovima, Demetra, filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb 1999
3. Assante, Julia, Sex, Magic and the Liminal Body in the Erotic Art and Texts of the Old Babylonian Period, http://www.academia.edu/1817695/Sex_Magic_and_the_Liminal_Body_in_the_Erotic_Art_and_Texts_of_the_Old_Babylonian_Period_Sex_and_Gender_in_the_Ancient_Near_East_Actes_de_la_XLVIIe_Rencontre_Assyriologique_Internationale_Helsinki_2-6_July_2001_Simo_Parpola_and_Robert_M._Whiting_eds._Helsinki_2002_27-51, 23.7.2015
4. Binkley, Roberta-Biography of Enheduana, priestess of Inanna, 1998, <http://www.cddc.vt.edu/feminism/Enheduanna.html>, 23.7.2015
5. Daschu Max, A critique of Cynthia Eller's The Myth of Matriarchal Prehistory, 2000, <http://www.suppressedhistories.net/articles/eller.html>, 23.7.2015
6. Enuma Eliš, s francuskog preveo Višić Marko, Podgorica, 2008
7. Espak, Peeter, The God Enki in Sumerian royal ideology and mythology, Tartu University Press, 2010, https://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15915/espak_peeter.pdf?sequence=1, 23.7.2015
8. Fowvog, A. Daniel, Introduction to Sumerian grammar, may, 2012, <http://home.comcast.net/~foxvog/Grammar.pdf>, 23.7.2015
9. Gonce Wisdom John, Simon Necronomicon and the Maqlu text, http://www.gatewaystobabylon.com/essays/necronomiconandmaqlu_jgonce.htm, 23.7.2015

-
10. Granholm, Kennet, Embracing the Dark-the magic order of Dragon Rouge, Åbo Akademi University 2001, <http://doria32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/4104/TMP.objres.71.pdf?sequence=2>, 23.7.2015
 11. Hadley, M. Judith, The cult of Asherah in Ancient Israel and Judah, Cambridge University Press, 2000, <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99021095.pdf>, 23.7.2015
 12. Jastrow, Morris, The Religion of Babylonia and Assyria, http://levigilant.com/Bulfinch_Mythology/bulfinch.englishatheist.org/jastrow/Chapter23.htm, 23.7.2015
 13. Langdon, Stephen, Sumerian liturgical texts, University museum, Philadelphia, 1917
 14. Lipinski, Edward, Semitic Languages: Outline of a Comparative Grammar, https://books.google.hr/books?id=IiXVqyEkPKcC&pg=PA236&lpg=PA236&dq=semitic+sign+for+female+gender+at&source=bl&ots=Mclv9GwMBG&sig=w2pAWeZvUTqfujbBdbVHLOZHLNs&hl=hr&sa=X&ved=0CFAQ6AEwBmoVChMI9PuxtL_sxwIVh9gsCh0z9gQo#v=onepage&q=semitic%20sign%20for%20female%20gender%20at&f=false, 23.7.2015
 15. Marcuse Herbert, One dimensional man, 1964, <https://www.marxists.org/reference/archive/marcuse/works/one-dimensional-man/one-dimensional-man.pdf>, 23.7.2015
 16. Matriarchy-fact or fiction?, <https://notablewomen.wordpress.com/category/prehistory-2/>, 23.7.2015
 17. Pedersen Morten Axel, Willerslev Rane, Proportional Holism: Joking the Cosmos Into the Right Shape in North Asia, Experiments in Holism Theory and Practice in Contemporary Anthropology, urednici, Ton Otto i Nils Bubandt, Blackwell Publishing, 2010
 18. Pensylvanian Sumerian dictionary, <http://psd.museum.upenn.edu/epsd/nepsd-frame.html>, 23.7.2015
 19. Reiner, Erica, Astral magic in Babylonia, Transactions of the American Philosophical Society, New Series, Vol. 85, No. 4 (1995), pp. i-xiii+1-150, American Philosophical Society Stable, <http://www.jstor.org/stable/1006642> ., 23.7.2015
 20. Scwemer, Daniel, FORERUNNERS OF MAQLÛ A NEW MAQLÛ RELATED FRAGMENT FROM ASSUR, http://www.altorientalistik.uni-wuerzburg.de/fileadmin/04080300/temp/Schwemer_FsAbusch.pdf, 23.7.2015
 21. The Concept Of Personal God(dess) In Enheduana's Hymns to Inanna, siječanj 2001, <http://www.angelfire.com/mi/enheduana/Enhedwriting.html>, 23.7.2015
 22. https://en.wikipedia.org/wiki/Sumerian_language, 23.7.2015
 23. <http://sumerianshakespeare.com/21101.html>, 23.7.2015
 24. https://hr.wikipedia.org/wiki/Enuma_Eli%C5%A1, 23.7.2015
 25. http://realhistoryww.com/world_history/ancient/Misc/Sumer/Sumerian_Religion.htm, 23.7.2015

-
26. <http://www.lyricsdepot.com/therion/the-blood-of-kingu.html>, 23.7.2015
 27. <http://www.liriklover.com/rebirth-of-the-nemesis-enuma-elish-rewritten-lyrics-melechesh.html>, 23.7.2015
 28. <http://lzmarieauthor.com/sumerian-magic-sorcery/>, 23.7.2015
 29. <http://www.rosscaldwell.com/babylonian/MAQLURIT.pdf>, 23.7.2015
 30. <https://www.questia.com/library/journal/1P3-3194621761/have-we-come-a-long-way-baby-the-f-word-feminist>, 23.7.2015
 31. http://chornyisyn.blogspot.com/2010_11_01_archive.html, 23.7.2015
 32. http://vsociety.net/wiki/Assyro-Babylonian_magick, 23.7.2015
 33. <http://www.zengardner.com/gnostic-scenario-earth-goddess-sophia/>, 23.7.2015
 34. http://spheresoflight.com.au/index.php?page=rit_aug07, 23.7.2015
 35. <http://ancientexplorers.com/blog/sumerian-texts-secrets-about-alien-life-revealed/#sthash.VQVmN5lr.dpuf>, 23.7.2015
 36. <http://atlanteangardens.blogspot.com/>, 23.7.2015
 37. <https://en.wikipedia.org/wiki/Anunnaki>, 23.7.2015
 38. <http://blog.dnevnik.hr/vilenice/2010/03/1627317116/doprinesimo-rodnoj-ravnopravnosti-danas.html>, 23.7.2015
 39. <http://struna.ihjj.hr/naziv/logocentrizam/25221/>, 23.7.2015
 40. <https://en.wikipedia.org/wiki/Utu>, 23.7.2015

Popis priloga:

1. Disk s prikazom En-hedu-Ane kako obavlja svoje dužnosti, otkriven 1920., <https://notablewomen.wordpress.com/2012/09/11/enheduanna-first-named-author-in-human-history/>, 23.07.2015
2. Jedan od najpoznatijih prikaza Inanne(Ištar), <http://owlandcrow.saladd.com/2014/04/09/inanna-goddess-of-love-and-sacred-sexuality/>, 23.07.2015
3. *Inanna i Dummuzi*, <https://www.pinterest.com/innanjanja/inanna-goddess-of-war-sex/>, 23.07.2015
4. Marduk i Tiamat, <http://manyhorizons.com/2014/08/28/christs-uniting-myth-history-processing-hell-stories-historical-facts-jesus-make-sense/>,23.07.2015
5. Asirsko Drvo Života, https://www.google.hr/search?newwindow=1&biw=1366&bih=623&tbm=isch&sa=1&q=assyrian+tree+of+life&oq=assyrian+tree&gs_l=img.1.0.0i1912j0i8i30i19.330818.333878.0.335590.13.11.0.2.2.0.193.1240.0j9.9.0....0...1c.1.64.img..2.11.1252.yGTsIrvme_A#imgrc=glijmrNelwFFnM%3A, 23.07.2015
